

A gymnasiumok új tanterve,

A vallás és közoktatási miniszter a közvetlenül rendelkezése alatt álló gymnasiumokra nézve, addig is míg a gymnasiumok szervezete törvény által megállíttatnék, a f. isk. év elején egy szervezetet állított meg, megrendelvén, hogy az irt gymnasiumokban az átmeneti szükséges intézkedések megtétele mellett mindenik osztályban azonnal életbe léptetessék.

Három év folytában tehát azon gymnasiumok azon szerencsében vagy szerencsétlenségben részesültek, hogy két, egymástól lényegesen különböző rendszer életbeléptetését, két különböző tanterv keresztülvitelét kísérlették meg.

Részemről lehetetlennek tartom, hogy az ily rohamos és folytonos változtatgatás a tanügynek előnyére lehessen, különösen, ha a változtatás és átalakítás nem lépcsőzetesen, osztályonként, hanem az egész gymnasiummal egyszerre történik, s egy-egy osztály nyolcz év folytában mondhatni évenként egyik rendszerből a másikba tereltetik. Ha a törvényhozásnak ugyanis tetszeni fog a középtanodák felett intézkedni, s a már előtte álló tervezetet, vagy annak nyomán egy más szervezetet állítand meg, s a kormány azt a gymnasiumokban végrehajtja, az 1868—1875 években tanuló növendékek, három, egymással alapjokban ellenkező rendszeren, három különböző tanterv szerint zaklattatnak át a gymnasialis tanfolyam alatt. Folytonos kísérleteknek szolgálhatnak ugyan eszközül, de e dicsőséget bizonyosan képeztetésök árán vásárolják meg.

A gymnasiumról közelebbi kötetünkben közölt nézeteinkkel a mostan életbe léptetett tervezet inkább megegyezvén, mint a hajdani közoktatási miniszter által a törvényhozás eleibe terjesztett s még el nem látott tervezet, részünkről csak örvendhetünk az újjításnak. És mivel a jelen tervezet, elvben a hirhedt Entwurf által teremtett viszonyokat, annak alapelveit, rendszerét elfogadja, annyira, hogy e szervezetet az Entwurf szervezete feletti változatoknak lehet és kell tekintenünk, bátran hivatkozhatunk azokra, miket ezelőtt nyolcz évvel vállalatunk első kötetében az Entwurf által te-

remtett szervezetről elmondottunk. Alapjában elfogadván a jelen szervezetet, megjegyzéseinkkel csak az alkalmazásra és a kivitelre szoritkozunk. E tekintetből először is tévedésnek tartjuk a gymnasiumnak al- és felgymnasiumra való osztását, nem csak azért, mert magát a gymnasiumot már elvileg organikus egységnek és oszthatatlan egésznek tartjuk, mely az első osztálytól rendszer szerint kapcsolatosan és lépcsőzetesen emelkedik az utolsó osztályig, hanem különösen azért, mert az al- és felgymnasium eszméjének elfogadása nyomán elkerülhetetlenül sok félszég s neveléstanilag nem igazolható oly tény nyer érvényesítést, melyek a gymnasium lényegével ellenkeznek, s annak céljára nézve hátrányosak.

Ily ferdeségnek és tévedésnek tartom azt, hogy az al- és felgymnasium eszméje nyomán a gymnasiumban úgy szólva két cursus rendeztetik be: egy elemi vagy népies és egy felsőbb vagy tudományos; és éppen ezért oly tantárgyak tanítatnak, melyek a gymnasium négy alsóbb osztálya számára nem valók, minthogy a növendékeknél vagy értelmi fejlettség, vagy a szükséges ismeretek hiányoznak arra, hogy azokkal a tantárgyakkal bár közepszerű eredménynyel foglalkozhassanak; ily korai tantárgyaknak tartom én a történelmet és algebrát, melyeket az illető növendékeknek korlátolt értelmi fejlettségök, itélő tehetségök — s a természet- és vegytant, melyeket az azok megérthetése szükséges ismeretek hiánya miatt lehetetlen úgy tanulniok, hogy megérthessék, s azokkal a tantárgyakkal foglalkozásnak látható nyomai, építő elemei maradhassanak birtokukban. Nem állítom ugyan, hogy azokból a tantárgyakból némely adatokat, tételeket bé nem tanulhatnának, vagy studiosus nyelven bé nem magolhatnának — gépiesen. Ámde az ily bétanulásnak semmi maradandó haszna, semmi képző hatása sincsen; holott a gymnasium első éveiben — szerintem — a tényleges ismeretek szerzése mellett lényeges cél az értelmi erők minél általánosabb fejlesztése, a lélek gymnastikája, melynek kiváló eszközei a nyelv- és szám-tan; mint a melyekben a tényeket és adatokat nem készen kapja a növendék, hanem gondolkodás és következtetés által önmaga teremti.

Az említettem tantárgyaknak vagy sajátlag tudományoknak a gymnasium 4 alsóbb osztályábani bevitelét azoknak gyakorlatilag hasznos és fontos voltáért tartják szükségesnek, s meg azért, hogy azon osztályokból a növendékek közül sokan lépnek az életbe vagy más fajtájú tanintézetekbe.

De a mit a gyermek értelmesen és öntudatosan nem tanulhat, miként várhatjuk annak gyakorlati alkalmazását, hasznát?

Hosszas tapasztalatom pedig azt mutatja, hogy a gymnasiumban a III. vagy IV. osztályig elhaladott gyermek rendesen megmarad a gymnasiumban. Míg a középnevelés egyedüli tanyája a gymnasium volt, még lehetett némi értelme azon állításnak, hogy a négy első osztályból többen lépnek a növendékek közül a gyakorlati életbe; ámde a szakiskolák napjainkban gyakorlatba vett felállításával mindenki számára van, s különösen lesz intézet, melyben élte céljára magát képezhesse. Jelen viszonyaink között a tanítóképezdékre léphetnek a növendékek a gymnasium 4. osztályának bevégeztével; igen de a képezdékekben azok a tudományok tüzetesen taníttatnak a növendékeknek, akkor, midőn azok megértésére értelmi fejlettségöknél és ismereteik bővségénél fogva képesebbek. A gazdasági intézet pedig a gymn. VI. osztályából kapja növendékeit.

Lehetetlen ezeknél fogva helyeselnünk, hogy az új tanterv szerint a történelem, természet- és vegytan sőt még a betűszám tan is bevitetett a gymn. III. és IV. osztályába.

Abból, hogy a gymnasium négy alsó osztálya — az ugynevezett algymnasium — külön álló egésznek tekintetik s azért abba az öszszes gymnasialis tanfolyamot en miniatur be szokták vinni, származik a tantárgyaknak elkerülhetetlen elforgácsolása, megszaggatása, a mit hasonlóan lehetetlen károsnak nem tartanom; nem helyeselhetem ugyanis, hogy miután a gyermek egy semesterben számtannal foglalkozott, a másodikban mértant tanuljon, különösen miután a jelen szervezet szerint, a II. és III. osztálynak a mértanból éppen az van kitűzve, a mi a felgymnasiumban a VI. osztály számára, a mikor pár órán igen könnyen és alaposan megtanulhatja mind azt, a mivel a II. és III. osztályban egy-egy semesteren át kinlódott. És mivel ezen egy semesteri mértani folyam miatt hét óra megvált a számtantól, ezen idő alatt az addig tanulttól nagyrészt elszokott. Hihetőleg éppen ezért tűzte ki a tervezet mindenik osztály számára első teendőül a mult évinek ismétlését.

A tudományoknak az algymnasiumba való bétömése miatt történik, hogy némely, természeténél, sőt gyakorlati hasznáért fontos tantárgy rövideget szenved: a jelen tervezet szerint például a német- vagy esetleg a magyar nyelv.

A gymnasium, körénél fogva, a classicus két nyelven meg az

anyai nyelven kívül csak egy élőnyelvre szoritkozhatik; s véleményünk szerint céliránytalan eljárás, hogy oly gymnasiumokban, melyeknek tannyelve sem nem magyar, sem nem német, e két nyelv mindenike tűzessék ki; mert különben vagy csak mutogatássá válik az egész folyam, vagy ha oly mértékben fordittatik azokra idő, hogy az által kielégítő sikerre lehessen kilátás, a többi tantárgyak szenvednek rövidséget.

Az anyanyelven kívül csak egy élőnyelvet vihethén be minden gymnasiumban, azt a nyelvet kell taníttatni, melynek irodalmi vagy gyakorlati fontossága a növendékek érdekében szükségessé teszi annak taníttatását.

Ily tekintetekből hazánkban, szerintem, a magyar ajku gymnasiumokban a német-, a más ajkuakban a magyar nyelv lehet azon élőnyelv, mely rendes tantárgyul felvehető az illető gymnasiumok tantervébe, de az oly mértékben taníttassék, hogy sikere legyen.

Nem helyeselhetjük tehát, hogy a jelen szervezet szerint lehetőnek tétetett az, hogy az anyanyelven kívül még két élőnyelv is vétethessék fel valamely gymnasium tantervébe.

Tagadhatatlan ugyan, hogy a magyar és német nyelven kívül vannak még nyelvek hazánkban, melyeknek tudása szükséges különösen helyi és vidéki tekintetekből; azonban ama nyelvek tudását inkább a mindennapi gyakorlati élet szükségéi igényelvén, azokat a különböző vidékek lakói mindennapi szükségéikhez képest az életben gyakorlat és használat útján sajátítják el.

A jelen tervezetben részint azért, mert fel van téve, hogy két élő idegen nyelvet is lehet tanítani, részint azért hogy az algymnasiumba — szerintem helytelenül — bevitt tudományok számára idő maradjon, az egész gymnasiumon át mindenik osztályba hetenkénti két órával van felvéve a német, s illetőleg nem magyar ajku gymnasiumokban a magyar nyelv. Ha meggondoljuk, hogy jelenleg magyar ajku gymnasiumainkban a német nyelvet kétszer oly mértékben, sőt néhol nagyobbban is tanítjuk, mint a jelen szervezet szerint rendeltetik, s mégis alig tudunk anynyira menni a növendékekkel, még az utolsó osztályban is, hogy a német irodalmi termékeket jól értsék és szabatosan fordítsák, biztosan állithatjuk, hogy a hetenkénti két órával látható, kielégítő eredményt elérni és felmutatni teljes lehetetlen.

Egy élő idegen nyelvet lehetővé a gymnasiumban tanítani, azt oly mértékben és oly erővel kell tanítanunk, hogy a növendé-

kek meg is tanulják; s ha talán nem mehetnek anynyira, hogy folyékonyan beszéljék, legalább jól értsék és szabatosan fordítsák. A hetenkénti 2 órával való tanítás csak eredménytelen kísérlet.

Az idegen élőnyelv tanításában az levén a cél, hogy a növendék már a gymnasiumban, vagy legalább onnan kiléptével azt beszélje is; már korábban kinyilatkoztattam azon nézetemet, hogy az idegen nyelvek közül az élőnyelvvvel kezdeném meg a tanítást, hogy a növendék minél korábban kezdjen barátkozni e nyelvvel, s füle és nyelve minél korábban kezdje el azt meghallani és kiejteni. A fiatalabb évek levén, tapasztalás szerint, a nyelvek tanulására legalkalmasabbak, én részemről soha sem lopnám el például a III. vagy IV. osztálytól az idegen élőnyelv tanulására szükséges időt azért, hogy azt történelem, természet- és vegytan, sőt még betűszámтан tanítására fordítsam, midőn tudom, hogy ezen tudományokból valójában jól és értelmesen, vajmi keveset tanulhat, s midőn tudom, hogy kellő időben azokat úgy is tüzetesen tanulandja a felsőbb osztályokban.

Ezen új szervezetre nézve sajátlag egy lényeges megjegyzésünk lehet, az, miszerint tévedésnek tartjuk hogy a gymnasium két darabra szabatott és az úgynevezett algymnasium különálló egésznek tekintetik; mert ez elvnyomán az egy élő nyelvnek mentől korábbani s mentől nagyobb mértékbeni tanítása lehetetlenné s annál fogva annak eredménye kétséssé téteték, hogy a tudományokkal kora előtt kezd foglalkozni a gyermek, s hogy azokat az idő rövidsége miatt el kellettvéen forgácsolni, kellő sikerrel nem jutalmaztatik sem a növendékek, sem a tanítók fáradozása.

Átalanosságban még nem lehet helyeselni a hetenkénti tanórák számát; mivel az igen sok. Ezen szervezet szerint is, miként átalan szokás, az alsóbb osztályokban van kevesebb tanórája a növendékeknek, mint a felsőbbekben. Az alsóbbakban az íráson és testgyakorlaton s a második élő nyelven kívül 25—26, a felsőbbekben 27—28 óra. A sok óraszámot, kivált a felsőbb osztályokban, lehetetlen helyeselnem; sőt azt tartom, hogy éppen neveléstani elvből s gyakorlatilag is bebizonyítható előnyösség tekintetéből czélszerűbb az alsóbb osztályokba tenni több órát.

Azt szokták ugyan mondani, hogy a sok ülést a fiatalabb s annál fogva gyengébb gyermekek bajosabban állják ki; igen de a leczkék alatti ülés és foglalkozás egyfelől meg van könnyítve az egyes órák közti szünetekkel, mely néhány percz alatt a gyerme-

kek kis szaladgálással egészen felüditik magukat; másfelől az által, hogy a különböző tantárgyakan váltogatva a nehezebbeket, a szellemi erőt kevésbé igénybe vevő könnyebbekkel vezetjük a növendékeket.

Mivel az alsóbb osztályok növendékei a tanórán kívül magukra hagyatva nem igen képesek magukat hasznosan elfoglalni, azokra nézve mind erkölcsi tekintetből, mind pedig azért, hogy minél helyesebben és nagyobb sikerrel képezhessék magukat, nagyon szükséges, hogy minél több időt legyenek tanítói közvetlen vezetés alatt.

A közvetlen vezetés s a tanítókkal közvetlen érintkezés különösen ott szükséges, a hol nincsen együttlakás s a hol a fiatalabb növendékek nincsenek a korosabbak felvigyázása alatt, hanem a szülői vagy azok helyettesei felügyelete alá térnek a tanórákról; a szülők ugyanis legtöbb esetben nem levén képesek a gyermekek foglalkozását intézni, ezek a tanórákon kívüli idejüket játékkal, léhaságokkal, sőt igen gyakran helytelenségekkel töltik, minden esetben igen korán megszokják a munkátlanságot.

A felsőbb osztályok növendékeinek magukra kell sokat foglalkozniok tantárgyaikkal, nekik tanulmányozni kell ezeket; a tanórán hallottakat magukra át kell dolgozniok, igen sok tantárgyból dolgozatokat készíteniök, az előadott és megmagyarázott tantárgyakat meg kell tanulniok, még pedig öntudatosan és értelmesen; mely önerejökön foglalkozás és dolgozás pedig talán többet tesz lelkök világának, szellemi életöknek fejlesztésére és gazdagítására, mint a folytonos óráztatás. Ha a növendékekkel fiatalabb korukban minél többet foglalkozunk s minél közelebről vezetgetjük, annál biztosabban bocsáthatjuk sőt utalhatjuk önmagukra fejlettebb korukban, s annál inkább megkívánhatjuk, hogy önerejökön dolgozzanak.

Ezen kívül a felsőbb osztályok növendékei foglalkoznak, sőt általános képeztetésök tekintetében óhajtanó is, hogy foglalkozzanak az irodalommal, hogy olvassanak, s hogy oly körökben és társulatokban részt vegyenek akár magok közt, akár az életben, melyek mivelődésökre, képeztetésökre hassanak. A felsőbb osztályok növendékei továbbá zenét és az iskolába nem tanított idegen élőnyelveket tanulnak; lehet-e várni tőlök, hogy napontai 5—6 rendszer tanóra mellett ezekben mind kellően eljárhassanak.

Valójában az ember hajlandó a naponta mutatkozó léha, értelem nélküli tanulást a sok tanórának tulajdonítani. A léleknek

éppen úgy szüksége van időre, hogy táplálékát megemészsze, mint a testnek.

A jelen szervezet alapelveihez mérten, a tantárgyak — szerintem — helyesen vannak beosztva; legfeljebb gyakorlati és didaktikai tekintetben lehet némi kifogásokat támasztani. Részemről — például — miután a gymnasium nem reál vagy polgári iskola, nem tartom szükségesnek, hogy a növendékek a III. és IV. osztályban az anyanyelvi folyamban az életben előforduló ügyiratok szerkesztésével foglalkozzanak, mivel az erre szükséges pozitív ismereteket és tudnivalókat még nem bírják a növendékek, különben is midőn a gymnasium és felsőbb szakiskolák végeztével az életbe lépnek, az ily ügyiratok szerkesztésére képesek lesznek, minden specialis tanítás nélkül.

A latin nyelv a tárgy természete szerint levén beosztva, azt helyesnek találom; a III. osztályban azonban, mivel itt a latin irodalmi művek olvatásában főcél a nyelvtani szabályok és formák gyakorlati kikeresése és ismertetése, Cornelius Nepos helyett célszerűbbnek tartom Caesárt, egyfelől, mert mint [olvasmány könyvebb és apróbb darabokra, jelenetekre és képekre lehet szaggatni; de különösen egyszerű és szabatos irányáért; Cornelius Nepost éppen azért, mert az egyes darabjai nagyobbak, nyelve nehezebb a IV. osztályba tennem át; sőt az V. osztályba is helyesebbnek tartom mint Ciceronak akár Catoját, akár Laeliussát, s bátran állíthatom, hogy az V. osztályban ezek közül egyik sincsen helyén, részint mert tárgyak elvont természeténél fogva ezen osztály növendékei nem értik meg; de különösen mert irányának keresettsége és szövevényes módora miatt egészen belévesznének. Lám éppen e miatt a VII. osztályban is igen sok nehézséggel jár Cicero beszédeinek olvatása, annyira, hogy csak a képesebb növendékek haladhatnak kellő eredménnyel. Az V. osztály számára Corneliuson kívül legalkalmasabbnak tartom Liviust s Cicero némely leveleit; különben legcélszerűbb volna inkább költőket olvatatni, például, Ovidiust, Virgilius ecclógáit, sőt a versfajok ismertetéseért még Horatiustól is lehetne néhány könnyebb költeményt kiszemelni.

A történelemnek a III. és IV. osztályban való bévitelét elvileg nem tartom helyesnek; de ha már bé van vive, nem foghatom meg, hogy a felgymnasiumban miért kelljen az általános történelmet három osztályban tanítani, hiszen ha az algymnasiumi elemi folyamból valami csakugyan maradott meg a növendékek birtoká-

ban, ugy az általános történelmet a gymnasiumi tanfolyam keretéhez mérten a VI. és VII. osztályban hetenkénti 3 órával bővségesen el lehet tanítani.

Már fennebb érintettem, hogy a tantárgyak elforgácsolása helyett czélszerűbbnek tartom azok tömegesítését, és éppen azért nem tartom helyesnek, hogy a felsőbb osztályokban is az algebra meg mértan félévanként megszagatva taníttassék. Sokkal czélszerűbbnek tartom, hogy az V. és VI. osztályban az algebra folytatásban taníttassék, s a VII. osztályban a mértan egész éven át; a VIII. osztályban pedig, a mi mindkettőből netalán elmaradott, a körülményekhez képest bevégeztessék.

Hiszem, hogy vallás és közoktatásügyi miniszter ő nagyméltósága által életbe léptetett ez új szervezetet, a reális irányu képezetés eszméjének divatjában talán sokan hibáztatják, én részemről csak örvendek neki, mert érzem, hogy általa az czéloztatatik, hogy a gymnasiumi élet visszatereltessék a maga természetes, észszerű útjába, melyről a törvényhozás előtt álló szervezet, ha életbe léptetett volna, vagy netalán életbe léptettetnék, egészen eltéríté.

Kovácsi Antal.